

Ashinnat 53

Tampabay, Co.

LIBRIPENS

44
7875

29
205

REVUE TRIMESTRIELLE
DE LA SOCIÉTÉ GÉNÉRALE
D'ÉTUDES ÉCONOMIQUES
ET SOCIALES - 100 RUE DE LA HARPE
PARIS - 6e - FRANCE

Publiée par la Société Générale
d'Études Économiques et Sociales
100 Rue de la Harpe - Paris - 6^e

R. P. ...

...

Auhinnatöö
392 140

A.A.
7892.

TARTU ÜHISKONN
BIBLIOTEK
29 okt. 1938
№ 255
TARTU

ASJADE TÄHTSAMAIMD LII-
GITUSI ROOMA ÕIGUSE ARENGLOOS

(res mancipi - res nec mancipi;
res mobiles - res immobiles).

1. detš. 1938. a. kolmanda auhinna
vääriliseks tunnustatud.
Autor: Eugen Tarkpea. stud. jär.

K. Lõrve
Sekretäri

D/392140

B

C

C

C

C

D

D

G

O s u n d a t u d   t e o s e i d

(lühendid nurksulgudes)

- B o n f a n t e, P., Corso di diritto romano, vol.2., Roma
1926. [Corso]
-                      Rooma õiguse ajalugu, tõlkinud E.Ein,
Tartu 1930.
- C l a r k ,E.C., History of Roman Private Law, Vol.II, Cam-
bridge 1914.
- C o r p u s   I u r i s   C i v i l i s , Mommsen-Krüger-
Schöll-Kroll väljaandes. Editio
stereot. septima, Berolini MCM.
[CIC] [D.=Digesta; C.=Codex; I.=
=Instit.]
- C u q ,E., Manuel des Institutions juridiques des Romains,
Paris 1917. [Manuel]
- C z y h l a r z ,K.R.v., Lehrbuch der Institutionen des
römischen Rechts, XVII Aufl.,
Leipzig 1920.
- D e r n b u r g ,H., System des römischen Rechts. Der Pan-
dekten achte, umgearbeitete Aufl., be-
arbeitet von Sokolovski, I Teil, Berlin
1911. [Pandekten]
- D i g e s t a   J u s t i n i a n i   A u g u s t i ,re-
cognoverunt et ediderunt P.Bonfante-C.Fadda-
C.Ferrini-S.Riccobono-V.Scialoja. Mediolani
MCMXXXI. [D]
- G i r a r d ,P.F., Manuel élémentaire de droit romain, 7.
éd., Paris 1924.

- G l ü c k, Chr.Fr., Ausführliche Erläuterung der Pandekten nach Hellfeld. Ein Commentar. Erlangen 1808. [Commentar]
- I h e r i n g, R.v., Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, Leipzig 1894.
- J o l o w i c z, H.F., Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge 1932. [Introduction]
- K a r l o w a, O., Römische Rechtsgeschichte, II Band, Privatrecht, Leipzig 1901. [Rechtsgeschichte]
- K ü b l e r, B., Geschichte des römischen Rechts, Leipzig 1925 Erlangen. [Geschichte]
- M a y, G., Éléments de droit romain, 18.éd., Paris 1932.
- M a y r, R.v., Römische Rechtsgeschichte, Berlin-Leipzig 1913. [Rechtsgeschichte]
- M i t t e i s, L., Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians, I Band, Leipzig 1908.
- M o m m s e n, Th., Römische Geschichte, I Band, 10.Aufl., Berlin 1907.
- P a u l y s Real-Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung. Begonnen von Georg W i s s o w a. Stuttgart. [P.-W. Real-Encyclopädie]
- P o k r o v s k i, ^{IA}, Istorija rimskago prava, S.-Peterburg 1913.
- Revue historique de droit français et étranger, 4.série, Paris.
- R o b y, H.J., Roman Private Law, Vol. I, Cambridge 1902.
- S o h m, R., Institutionen. Geschichte und System des römischen Privatrechts, 7. erweiterte Aufl., Leipzig 1898. [Institutionen]

Studi in onore di Pietro Bonfante nel XL anno d'insegnamento,
vol.2., Milano 1930.

W i n d s c h e i d ,B., Lehrbuch des Pandektenrechts, I
Band, 3.Aufl., Düsseldorf 1873.
[Pandektenrecht]

Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, ro-
manistische Abteilung. Weimar. [ZSS]

R e s m a n c i p i - r e s n e c m a n c i p i .

Igas õigussüsteemis leiame asjade liigitelude hulgas ühe ülimala, mille alusel asjad langevad peamisesse ning tähtsaimasse kategooriasse. Enamasti kohtame siin kaksikjaotusi: üheltpoolt sellised asjad, mille suhtes ühiskondlik võim osutab enam tähelepanu, teisalt asjad, mis jäetud relatiivselt vabamaks käsutamiseks inimesile. Sääraseid klassifikatsioone on reaalsed ja personaalsed asjad germaani õiguses, vallak ja kinnik keskajal ning tänapäeval ja res mancipi ja res nec mancipi rooma õiguses.

Juba kaheteistkümne-tahvli seadus tunneb liikuvate ja liikumatute asjade vahet. Tõenäoselt võeti liikuvad asjad kokku väljendi all familia pecuniague, tähendades familia'ga asju res mancipi ja pecunia'ga - res nec mancipi.¹⁾ Selle ole-

---

1) O. K a r l o w a , Römische Rechtsgeschichte, II B., Leipzig 1901, lk. 73 jj. - L. M i t t e i s , Römisches Privatrecht, I B., Leipzig 1908, lk. 79 jj. - H. F. J o l o w i c z , Historical Introduction to the Study of Roman Law, Cambridge 1932, lk. 141 nota 4. - Vt. ka G. M a y , Éléments de droit romain, Paris 1932, lk. 190 nota. - Contra P. F. G i r a r d ,

tuse vastu aga räägib asjaolu, et res Mancipi juurde ka maatükid kuulusid.²⁾ Igatahes on rooma vanimale õiguskorrale jaotus res Mancipi - res nec Mancipi olulisem kui vahetegu res mobiles ja res immobiles vahel.³⁾

Jaotus res Mancipi - res nec Mancipi on väga vana. Tema tekkeaega on võimatu täpsemalt määritleda. B o n f a n t e asetab ta eelrooma perioodi.⁴⁾ Välisedki märgid tõendavad liigituse kõrget vanust.⁵⁾ Näit. on sõna nec ürgne vorm ne'st, Mancipi - kontraheerunud genitiivivorm sõnast Mancipium (vastandina muile ühendeile samast vormist: lex Mancipii, causa Mancipii).⁶⁾

Manuel élémentaire de droit romain, Paris 1924, lk.263. - R.M a y r , Römische Rechtsgeschichte, Berlin-Leipzig 1913, I B., 2.Hälfte, lk.35 jj.

2) B.K ü b l e r , Geschichte des römischen Rechts, Leipzig 1925, lk.37.

3) Op. cit., lk.38.

4) P.B o n f a n t e , Corso di diritto romano, vol.2., Roma 1926, lk.174.

5) K a r l o w a , op. cit., lk.354 viitab Gaiuse sõnadele Inst. II, 16: nam ne nomen quidem eorum animalium [elefanti et cameli] illo tempore [notum] fuit, quo constituebatur quasdam res Mancipi esse, quasdam nec Mancipi. Elevantidega roomlased tutvunesid Pyrrhos'e sõjas. Nõnda asetab Gaius res Mancipi ja res nec Mancipi antiteesi vanemasse aega. Vt. E. C u r , Manuel des Institutions juridiques des Romains, Paris 1917, lk.236.

6) B o n f a n t e , Corso II, lk.171 jj.

Teine küsimus peale jaotuse vanuse on ta kataloog. Millised asjad kuulusid res Mancipi hulka? Nende asjade loetelu sisaldub G a i u s'e Inst. I, 120 ning II, 14 jj. ja U l - p i a n u s'e Regula XIX,1 ja seda peetakse purgivaks niisästi keisrite kui ka vanema aja suhtes; ainult rustikaal-servituudid tekkisid hilisemal ajastul ja on vististi siia hiljem juurde toodud.⁷⁾ Mainitud klassikaliste juristide arvates kuulusid res Mancipi hulka: Itaalias asuvad krundid ühes hoonetega (praedia in Italico solo, fundus et domus); orjad (servi); neljajalgset (quadrupes quae dorso collove domantur, velut boves, muli, equi, asini): härjad, hobueeslid, hobused ja eeslid; hiljemlisandunud maaservituudid (iura praediorum rusticorum): iter, actus, via ja veeservituut aquaeductus.

Sabiniaanide ja prokuliaanide tüli selle üle, kas loomad quae collo dorsove domantur on res Manc. sünnist saadik, või peale taltsutamist või sellest vanusest alates, mil vastavaid loomi taltsutada tavatsetakse, lahenes sabiniaanide kasuks.⁸⁾

---

7) K a r l o w a , op. cit., lk.356 jj.

8) H. J. R o b y , Roman Private Law, Vol. I, Cambridge 1902, lk.424 jj. - M a y r , Rechtsgeschichte II, 2, lk.57.- vt. ka Th. K i p p i. Zeitschrift der Savigny-Stiftung, Rom.

Kõik teised asjad peale res m. olid res nec Mancipi. Siia kuulusid seega peale muu ka provintsi maatükid, väljaarvatud kui provintsikrundi omanikul oli ius Italicum⁹⁾, mil puhul maa oli res m.

Res m. ja res n. m. õiguslik erinevus väljendub peamiselt võõrandamisviisides. Nimelt saavutus omandusõigus res Mancipile kas tseremoniaalse Mancipatio või in iure cessione vahendusel, kuna res n. m. läksid käest kätte formaalsusita, lihtsa üleandmisega - traditio'ga.¹⁰⁾ Juhul, kui res m. kantakse üle traditio'ga, ei evinud asja saaja kviriitlikku omandusõigust. Kas Mancipatio kehtib ka res n. Mancipi suhtes, on kahtlane.¹¹⁾

Teiseks oluliseks erivuseks oli, et naised igavese tutella all ja allealised vajavad res m. võõrandamiseks tutor'i auctoritas't.¹²⁾ Pärastpoole, ajaloolisel ajal, res m. ja res n. m. vahe vähenes. Eestkoste naise üle muutus paljaks vormitaiteks ja magistraat võis sundida eestkostjat oma

---

Abt., 10. Band, lk. 166.

9) J o l o w i c z , Introduction, lk. 139 nota 2. ja lk. 352 nota 4.

10) G a i II, 19: Res nec Mancipii ipsa traditione pleno iure alterius fiunt.

ib. § 22: Mancipii vero res sunt, quae per Mancipationem ad alium transferuntur.

U l p . XIX, § 3: Mancipatio propria species alienatio-

auctoritas't andma isegi vastu tema tahtmist. Auctoritas'e puudumine ei takistanud hiljem iganemist esimesegi omandaja poolt, kes teadis sest puudumisest ja naisele, kellelt ta omandas, hinna ära tasus. Niisama see, kes omandas res m. lihtüleandmisega, leidis preetori poolt kaitset (actio Publiciana).

Vanimaks tuntud kviriitliku omandi ülekande vahendiks on mancipatio. Viimasest hiljem, aga ka juba XII-tahvli¹³⁾ seaduste ajal, tekib teine vorm asjaõiguste ülekandmiseks - in iure cessio.

Mancipatio'st annab täpse kirjelduse G a i u s Inst. I, 119. Ta nimetab seda toimingut näiliseks müügiks (imagi-naria quaedam venditio). Selleks toodi kohale vähemalt viis¹⁴⁾

---

nis est rerum Mancipi.

11) Chr.Fr. G l ü c k , Ausführliche Erläuterung der Pandekten. Ein Commentar, Erlangen 1808, 8.Theil, § 577, lk.61. - Vrd. J o l o w i c z , op. cit., lk.143. - R. L e o n h a r d i.P.-W. Real-Encyclopädie, II Reihe, I Halb-band, Stuttgart 1914, lk.624.

12) G a i I, 192.

13) P a u l u s ,Fr. Vat. 50: ... et mancipationem et in iure cessionem lex XII tabularum confirmat.

14) R.v. I h e r i n g i. Entwicklungsgeschichte des römischen Rechts, Leipzig 1894, lk.120 jj. usub, et vanimal ajal tunnistajate arvuks on mancipium'i juures olnud k o l m, sest vanima õiguse põhiarvudeks on 3 ja 10, mitte 5. Mancipatio viis tunnistajat seisvat ühenduses census-korra sissetoomisega (censuse v i i s klassi), mille esindajaiks nad olevat. - Contra sellele J.A. P o k r o v s k i , Istorija rimskago prava, Peterburg 1913, lk.336. - J o l o w i c z ,

tunnistajat, kes pidid olema meessoost rooma kodanikud ja pealeselle veel üks samas õiguslikus seisundis isik, kes kaalu hoidis ja keda kutsuti libripens.¹⁵⁾ Omandaja haaras asja (rem tenens) ja ütles (näit. orja mantsipeerimisel): Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus esto hoc aere aeneaque libra. Siis lõi ta rahatükiga kaalule ja andis ta võõrandajale, kellelt sai asja.

Mancipatio't tarvitati plerumque et fere semper, kui see oli võimalik.¹⁶⁾ Peagu kindel on, et sümboolne ost oli algselt tõeline ost ja kaalu tarvitati vase (aes rude, raudusculum) kaalumiseks. Veel XII-tahvli seaduste järgi sai ostja omandiõiguse asja üle alles hinna tasumisel.¹⁷⁾ Rahaga kaalule löömist tõlgitsetakse rituaalse pruugina säilinuna toimingust, mis pidi tõendama metalli ehtsust.¹⁸⁾

Mancipatio sõnaline formulatsioon - nuncupatio - lubab ka

Introduction, lk.148. - E.I. i. ZSS, 30. Bd., lk.59.

15) Arvatavasti omas libripens vanemal ajastul aktiivset funktsiooni - valvata tehingu õigusepärasuse järele ja otsustada poolte vaidlusi. Hiljem, mündi olles asendanud aes rude, jäi ta paljaks figurandiks. I h e r i n g , Entwicklungsgeschichte, lk.110jj.

16) Th. M o m m s e n , Römische Geschichte, I Bd., Berlin 1907, lk.150 jj. peab mantsipeeritavate esemete loetelu Serviusse uuenduseks. Mancipatio olla algselt vanem, ja üldine kaubavorm ja veel peale Serviusse reformi kõikide asjade juures ette tulnud.

17) K ü b l e r , Geschichte, lk.39.

18) P o k r o v s k i , op. cit., lk.334 jj. - C u g , Manuel, lk.271.

modifikatsioon. ¹⁹⁾ Sellise võimaluse sanktsioneerib XII-tahvli seaduste säte: ²⁰⁾ "Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto."

Mancipatio toimingu juures peab olema võõrandatav valdasasi, kinnik võib olla sümboolselt esindatud. Mancipatsiooni puhul võis olla omandajaks ka ori, omandades oma isandale, samuti kui perepöeg võis omandada pater familias'ele. ²¹⁾

Mancipatio on suunatud kviriitliku omanduse ülekandmisele. Seoses sellega võõrandaja peab vastutama evictio juhul, milleks seisab omandaja käsutuses actio auctoritatis. ²²⁾

Mancipatio nimetus on vast klassikalises õiguses tarvitusele võetud, kuna varem res Mancipi üleandmise pidulik viis sündis mancipiumi kujul, mis ühine kõigile ladina rahvastele ja mis vist võetud omandiõigusest enesest. Mancipatio alul arvatavasti tähendas omandamist, olles korrelatiivne emancipatio'le - võõrandamine sel kujul. ²³⁾

---

19) P o k r o v s k i , op. cit., lk.337.

20) Tab. VI, l.

21) G a i II, 87 ja III, 167.

22) Selle kohta vt. uusimaid uurimusi, eriti J.W.

S j ö g r e n , Till frågan om utvecklingen av auctoritas-förpliktelsen vid mancipationsakten i. Acta Universitatis Lundensis XXXII, Lund-Leipzig 1936. - Visscher, Le rôle de l'auctoritas dans la mancipatio, i. Revue historique de droit français et étranger, 4. sér., 1933, lk.603 jj.

23) P. B o n f a n t e - E i n , Rooma õiguse ajalugu, Tartu 1930, lk.171. - Contra P. Kr ü g e r i. ZSS,12.B.,

Sama tulemuse kui mancipatio andis ka in iure cessio, teine viis, millega soetati tsiviilne omandus res Mancipi'le. Ta asetati kas kohe res m. - res n. m. vastastuse saabumisel või varsti peale seda mancipatio kõrvale.²⁴⁾ Igatahes on XII-t. seadusis mõlemaid mainitud (Paulus, Fr. Vat. 50 = Tab. VI 5 b.).

Gaius'e andmeil (II, 24) sündis in iure cessio järgmiselt: magistraadi ees protsessi teeseldes omandaja, asja hoides, väitis, et see on tema oma. Magistraat esitas võõrandajale küsimuse, kas see vastu vaidleb (an contra vindicet). Kui viimane vaikis või eitas, lõppes protsess confessio in iure'ga (õigeksvõtmisega).

In iure cessio oli vähemtarvitatav kui mancipatio, sest et seda ette võtta, pidid pooled Rooma minema, mancipatio't aga võis korraldada kodukohaski.²⁵⁾ Ori ei olnud in iure cessio'ks pädev, sest seda peeti kohtulikuks toiminguks.²⁶⁾ Seda ülekande viisi tarvitati peamiselt kehatute asjade juures.²⁷⁾

---

lk. 156 jj.

24) M a y r , Rechtsgeschichte I, 2, lk. 50. - J o l o w i c z , Introduction, lk. 151 oletab mancipatio prioriteeti, sama M i t t e i s , Róm. Privatrecht I, lk. 276.

25) K ü b l e r , Geschichte, lk. 39.

26) R o b y , Roman Private Law I, lk. 425.

27) J o l o w i c z , Introduction, lk. 152 ja 160.

Res m. - res n. m. antitees plüüs *Haalia's kava, samuti mancipatio ja in iure cessio figu- reerivad reals Rooma riigi languski. Leid need traditsioone ei leidnud nii lõplikult pinda Rooma maailmariigi südamikust väljaspool. Justinianus*

oma seadusega 531.a. puudutab küsimust res m. ja res n. m. ja hävitab tole anakronismi.²⁸⁾

Üldse manduvad pärastklassilisel perioodil vanad omandi- õiguse ülekandmise viisid. Justinianuse ajal mancipatio ja in iure cessio ei olele enam. Digestades neil juhtudel, kus juristid rääkisid mancipatio'st, on see interpoleeritud, asen- dades seda väljendeiga traditio, per traditionem accipere jne.

Millele on rajatud vahetegu res Mancipi - res nec m. ja erinev õiguslik suhtumine nendesse, see probleem oli juba Roomas vaieldav, kuid on tänapäevani lõplikult lahendamata, ehkki on loodud selle selgituseks terve rida teooriaid.²⁹⁾

G a i u s märkis, et res Mancipi omavad s u u r e - m a t v ä ä r t u s t (pretiosiores res).³⁰⁾

28) C. 7.31.1.

29) Nende teooriate ülevaate on annud (kuigi praegus- aja suhtes purgimatu) P. B o n f a n t e , Res Mancipi e nec Mancipi, Roma 1888/89, vol. 1. ning id., Corso, vol. 2., lk. 170 jj. ja R. L e o n h a r d i. P.-W. Real-Encyclopädie, Bd. XIII, 623 jj.

30) G a i I, 192. - Hinnalisusele on vahetegu põhjen- datud teistegi poolt. B y n c k e r s h o e k , Opusc. de rebus Mancipi et nec Mancipi; Opusc. Lugduni Batav. 1719. 4. № 2. - R o s s m a n n , Diff. de rebus Mancipi et nec Mancipi, Halae 1740. Need arvamused tabavad tõtt osaliselt, sest üldiselt on vaieldamatu, et res Mancipi kujutab esemeid, mis oma üksuses on väärtuslikud ja seejuures kergesti ja kaua taastuntavad. Vt. G l ü c k , Commentar, 8. Theil, § 577, lk. 50.

Siit ei saa aga teha mingit reeglit. Paljudel juhtudel res nec m. võis olla väga hinnaline (näit. kalliskivi, elevant, provintsi maatükk jne.).

Ühise joonena on peagu kõigile uurijaile silma torganud, et res mancipi endast esitab asjade kompleksi, mis seisab t i h e d a s ü h e n d u s e s p ö l l u n d u s e g a. Roomlane oli põldur in otio et pace.³¹⁾ Põllutuluslikku majandit ei saanud paterfamilias käitada üksinda, vaid vajab inimeste ja loomade abijõudu. Sellest seisukohast lähtudes tulebki mõista, mispärast res mancipi hulka kuulusid muud asjad peale põhimiku - orjad, veo- ja tööloomad ning orjesed. Viimaste suhtes tekib küll teatavaid raskusi. Tura praed.rustic. juurdekanne tundub kunstlikuna. Arvatavasti nad ei kuulunud res m. esialgsesse valdkonda. Nende õiguste sisu aga teenib samuti maapidamise vajadusi ja seepärast vististi juhtis praktiline vajadus nad hiljem res m. kõrvale.³²⁾

Res m. pakuvad paterfamiliasele abi põllutöös.

31) Vrd. C i c e r o , De off.I,42,150: Omniū autem rerū, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius,

32) K a r l o w a , Rechtsgeschichte II, lk.357.

Esijoones tähtsad on selleks orjad, siis härjad, hobused, eeslid ja hobueeslid. Teised loomad (sead, kitsed, lambad jne.) pole seda ja seepärast nad ei kuulunud res m. koostisse, samavähe põhjust on siia arvata eluta inventari.³³⁾ Res m. kataloog esitab seega vana-itaalia taluniku majandi kõige oma liikumatu ja liikuva päraldisega.³⁴⁾

Rooma oli põllutulunduslik riik. Iga talur oli maksu- ja sõjakohuslane. Riigil oli huvi, et talu säiliks oma majanduslikus jõus. Majapidamise esemete kergemeelne võõrandamine ongi takistatud mancipatio'ga; viis tunnistajat ja libripens esindavad avalikku võimu res m. võõrandamise juures, kuna siin on riivatud avalikkuse huvid. Tavaliselt säärast kontrollivat osa etendavad avalikud raamatud ja registrid, kuid Roomas olid need tundmatud, sest kiri oli vähe levinenud. Seepärast oli mancipatio suuline, ja et õiguslik tehing ei vajuks unustusse, selle eest hoolitses tunnistajate mälu.³⁵⁾

33) Op.cit., lk.356.

34) R.Sohm, Institutionen, Leipzig 1898, lk.51 ja 298.-
K ü b l e r, Geschichte, lk.39. - P o k r o v s k i,
Istoriija rimskago prava, lk.332.

35) K ü b l e r, Geschichte, lk.39.

Nii enamiku teadlaste poolt on res m. seost põllumajandusega ammu tähele pandud ja toonitatud.³⁶⁾ Kuid kõik see ei paku rahuldavat lahendust. On küsimusi, millele sellelt seisukohalt väljudes on võimatu vastata. Näit. miks ei kuulu res m. hulka teised asjad, mis samuti välditamatud maapidamisel, miks on põllundusega ühenduses olevaist asjust tehtud ainult valik - res m.?³⁷⁾

Mainime siinkohal lühidalt teisigi teaduses esinevaid vaadendeid res m. - res n.m. kohta B o n f a n t e järgi:³⁸⁾

1) res m. olid olulisemad asjad antiikse rooma familia ja primitiivse elu seisukohalt (Lange, Mommsen, Padeletti);

2) res m. - mantsipeeritavad asjad (Goesio, Dernburg, Longo);

3) res m. - kollektiivse omandi (gentiliitilise ja perekondliku) objektid (Sumner Mayne, Perozzi).

36) R. L e o n h a r d i. P.-W. Real-Encyclopädie, Bd. XIII, 624.

37) K a r l o w a , Rechtsgeschichte, lk. 355. - L e o n h a r d , ibid.

38) vt. nota 29.

Läinud sajandi lõpul P. B o n f a n t e avaldas oma monograafias³⁹⁾ uusi mõtteid selle väga vana küsimuse kohta. Kuna selle teadlase vaatekoht seisab eraldi teiste arvamused, esitame allpool ta mõttekäigu peajooned.

Liigitelu res m.-res n.m. mõistlikku põhjust otsib B. võrdleva õiguse abil. Igas positiivses õiguses leiame ühe ülima asjade jaotuse, mis vastandina teaduslikele liigitusile tekib spontaanselt ja ulatab tagasi kaugesse aega. Kuid kõik need klassifikatsioonid omavad ühiseid elemente, mis laskvat neid redutseerida ühele valitsevale algprintsipiibile. Nimelt sisaldavat omand kahe suguse elemendi, i n d i v i d u a a l s e ja s o t s i a a l s e , ja vastavalt sellele objektid liigituvat kahte klassi selle järgi, kas nende suhtes on mõõduandvam sotsiaalse grupi (kogukond, perekond, riik) või indiviidi huvi. Rooma ilmas kehastuvat see dopeltelement vastastuses res mancipi - res

---

39) P. B o n f a n t e , Res mancipi e nec mancipi, Roma 1888/89. Sama id. i. Scritti giur. vari, vol. 2., Forme primitive ed evoluzione della proprietá romana ja i. Corso, vol. 2., La proprietá. Res mancipi e res nec mancipi, lk. 170 jj. - Lühike B. teooria analüüs P. K r ü g e r'ilt i. ZSS, 12. B., lk. 156 jj.

nec mancipi.

Kokkuvõttes⁴⁰⁾ on B. arvates res mancipi varade grupp, mis tihedalt seotud familia ja gens'i organisatsiooniga; antiikses ajastus res m. ei kuulunud individuaalsesse omandisse, vaid oli, moodustades sotsiaalse vara, gens'i omandis. Et sotsiaalse majapidamise seisukohalt tähtsamaks peeti põllumajandusega ühenduses olevaid asju (fundus, töö- ja veoloomad), on arusaadav, sest "il popolo romano è un popolo essenzialmente agricolo",⁴¹⁾ ütleb Bonfante.

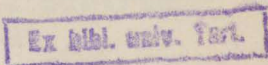
B. teooria on originaalne, kuid ei ole suutnud kõrvaldada probleemi. B-le on esitatud põhjendatud vastuväiteid.⁴²⁾ Ja me ei saa kvalifitseerida tema õpetust res m.-res n.m. küsimuse õnnestunud ning lõpliku lahendusena.

Esitame lõppeks veel paar vaatekohta uusimast teadusest. 1934.a. Louvain'is peetud õigusajaloolaste päeval avaldasid Fernand de V i s s c h e r (Gand ja Lille) ja W e s t r u p (Kopenhagen)

40) B o n f a n t e , Corso, vol.2., lk.181.

41) Ibid.

42) P. K r ü g e r, i.ZSS, 12.Bd., loc.cit.

mancipium'i ja res Mancipi kohta järgmist.⁴³⁾

F. de Visser teeb ettepaneku otsida res m.-res n.m. klassifikatsioonis res Mancipi kategooria alust kvalifikatsioonis endas, s.o. mancipium'i mõistes. Põhiliselt tähendab see sõna üht perekonnapea võimu, mille eriomadus võiks olla hästi määrateldav nende olendite iseloomu kaudu, kellele ta lasub. Need on vabad inimesed in Mancipio, orjad (Mancipia) ja loomad quae collo dorsove domantur. Sellelt seisukohalt ilmneb mancipium käsustusvõimuna, omamoodi koduse imperiumina. Selle võimu quasi - avalik loomus lubab ka seletada, et ta laiub rooma maapinnal, mida vaadeldakse kui maa-ala, kus see võim paneb ennast kehtima. Res Mancipi on ainult osa olendeid, kes on alistatud mancipium'ile. Kokkuvõttes, mancipium ja omandus on kaks eri võimu, mille alad aga osaliselt kattuvad, et moodustada segakategooria olendeist, kes on ühtlasi omandusesemed (res) ja mingi käsustusvõimu esemed (Mancipi).

---

43) *Revue historique de droit français et étranger*, quatrième série, Paris 1935, lk. 425 jj.

W e s t r u p esitab võrdlevast õigusest lähtudes sama küsimuse kohta erineva vaatekoha de Visscheri omast.

Res Mancipi'sid sai edasi müüa ainult kindlaksmääratud vormis (mancipium, mancipatio), millega müük oli kaitstud omavolilise edasiandmise vastu. Perekondlik ühisomand, anticum consortium, see societas ercto non cito, mille olemasolu kinnitab uus Gaiuse fragment, oli algul põhimõtteliselt edasimüüdamatu. Ometi polnud see edasiandmatus kokkõlastamatu teatud korraldustega individuaalsete varade kohta. Paterfamilias hea majandajana oli isegi kohustatud ette võtma kõiki korraldusi, mida nõudis hea administratsioon (libera administratio). Kui ta aga liialdas selle võimuga, mis oli kitsalt piiratud - teotseda perekonna huvides ja nimel, kui ta teotses viletsa majandajana, olid perekonnaõigused rikutud ja perekond võis vahele astuda bonorum administratio interdictio kaudu. Nõnda püsib W e s t r u p'i arvates võimalus, et mancipium, res Mancipi'te, s.t. familia (vastandina pecunia'le) müük oli algselt seoses heale perevarade valitsemisele vajalikkude korraldustega.

Kõiki neid seletamiskatseid arvestades, jääb
nentida ühte. Kindlasti on igas neis osake tõtt.
Kuid absoluutset tõde, niisugust tõde, millele pole
kellelgi esitada vastuväiteid, vaevalt selles küsi-
muses leitakse - põhjus seisneb ennekõike allikma-
terjali puudulikkuses. Muidugi on võimalik üht-teist
oletada ja luua ülimaltki tõenäoseid seletusi. Kuid
ikka ja jälle tuleb opereerida vaid hüpoteesidega.

R e s m o b i l e s - r e s i m m o b i l e s

Teine õigusajaloolisest seisukohast oluline asjade liigitelu on rooma õiguses res mobiles ja res immobiles.

Res roomlaste mõttes oli iga asi,¹⁾ kõik, mis võis olla varanduse osiseks.²⁾ Rooma juristid (Gaius jt.) tavatsevad asju liigitella res corporales (quae tangi possunt) ja res incorporales (quae tangi non possunt).³⁾ Seega langevad asjad rooma juristide klassifikatsioonis eelkõige kahte suurde rühma: kehalised ja kehatud; viimaste hulka kuuluvad asjad quae in iure consistunt (pärandusõigus, nõudeõigused jm.).

Kehalised asjad on kas liikuvad või liikumatud, res mobiles (vallakud) või res immobiles (kinnikud). Millised asjad olid res Mancipi, millised res nec Mancipi, seda määras õiguskord. Mõlema kategooria alla arvati niihästi liikuvaid kui liikumatuid asju ja nende vahel jaotusid isegi res

1) K.v.C z y h l a r z, Lehrbuch der Institutionen des römischen Rechts, Leipzig 1920, lk. 74.

2) R. S o h m, Institutionen, Leipzig 1898, lk. 293.

3) Gai II, 12, 13, 14. - Selle jaotuse üle pikemalt vt. P. Benfante, Corso di diritto romano, vol. II, Roma 1926, lk. 7 jj.

incorporales (servitutes praed. rustic. - res mancipi, serv. praed. urban. - res nec mancipi).

Teisiti on aga lugu asjade jaotusega liikuvaks ja liikumatuiks. Siin on asja laad antud tema loomuse läbi.⁴⁾ Ja see liigitus puudutab esmajoones kehalisi asju.

Mobiilide kohamuutmise võime ilma nende substantsi kahjustamata võib olla neis endis - res se moventes, moventia, s.o. asjad, mis oma sisemise jõu varal liiguvad ühest kohast teise,⁵⁾ nagu seda on loomad ja orjad. Kuid väljendi moventia ehk res moventes all võidakse mõista ka kõiki liikuvaid asju.⁶⁾ Üldse kuuluvad mobiilide hulka kõik kehalised asjad peale põhimiku ning selle osiste, ühesarvatud põhimikuga seondumatud ehitised ja laevad.⁷⁾ Täheleatagu, et res mobiles'te valdkond pole päris kindel. Mobiilide all harilikult mõistetakse küll selliseid asju, mis

4) B. K ü b l e r, Res mobiles und immobiles i. Studi in onore di Pietro Bonfante nel XL anno d'insegnamento, vol. 2., Milano 1930, lk. 347 jj.

5) D. 50.16.93. Roomas oli väljend kahetähenduslik. Vt. H. D e r n b u r g, System des römischen Rechts, I Teil, Berlin 1911, lk. 127 nota 9.

6) D. 42.1.15.2. - Chr. Fr. Glück, Ausführliche Erläuterung der Pandekten. Ein Commentar, II Theil § 173. - Juriidilises mõttes on ebaoluline, kas nad on võimelised oma

üheltpoolt eluruumi mugavaks sisustuseks, teisalt majapidamise tarviduseks üldse on määratud,⁸⁾ kuid vahel haaratakse siia aarded - juveelid, sõrmused, sularaha jms., eraldades neist väljasolevad kapitalid ja reeglipäraselt ka laenuks määratud raha.⁹⁾ Muidugi põhjustab kõikuv tähendus vaidlusi selle kohta, mis mobiles all antud juhul mõista. Mõnikord on üsna võimatu vahet teha, kas asi on kinnik või vallak ja olukorra kohaselt tuleb teda vaadelda kord sellena, kord teisena.¹⁰⁾

Kui kehalisi asju ei saa või ei tohi ühest paigast teise viia, on nad kinnisasjad (res immobili-
les). Immoibileks on maatükid,¹¹⁾ s.o. maapinna piiratud osad, mis võtavad ruumis muutmatu koha. Põhimiku osiseks loetakse kõik, mis temaga kehaliselt seotud, olgu juurdumise, sissemüürimise või mõnel muul viisil.¹²⁾

asukohta ise muutma (res se moventes) või mitte (res mo-
biles tõelises mõttes). Vt. B. Windscheid, Lehrbuch des
Pandektenrechts, I B., Düsseldorf 1873, lk. 380 nota 1.

7) D.43.24.20.4. Laevad kui "ujuvad ehitised" said mit-
mes suhtes immobiilidega sarnase kohtlemise osaliseks.
Vt. Dernburg, op.cit., lk. 127 nota 8.

8) G l ü c k, Commentar, § 173, lk. 519 jj.

9) D.32.79.1.

10) G l ü c k, Commentar, lk. 530: laevaveskit ühed peavad
vallakuks, teised kinnikuks.

Tähtis on, kas krunt teenib ehistamiseks või viljakasvatuseks. Vastavalt sellele majanduslikule otstarbele eristatakse maamajanduslikud ja ehituspõhimikud¹³⁾ - praedia rustica ja praedia urbana, nagu on öeldud allikais.¹⁴⁾ Peale selle esineb eeljustiniaani õiguses vahetegu: a) praedia in Italico solo ja praedia provincialia ning b) agri divisi et assignati (limitati) ja arcifinii, esimeste olles agrimensores'te (maamõõtjate) mõõdetud ja üksteisest eraldatud piiridega (limites), teiste olles piiratud looduslikult või suvaliselt.¹⁵⁾

Põhjus, mis pärast immobiili asukoht ei ole muudetav, võib olla kaheksugune. Takistus peitub kas asja loomuses või vastavais seaduslikes sättes. Silmas pidades seda asjaolu nimetatakse rooma õiguses esimest liiki asju l o o m u l t k i n n i s e i k s (res naturaliter immobiles), teist liiki aga -

- 11) Res soli, fundi, praedia. D.50.16.115 ja 211. Üldisim väljend immobiilide kohta oli roomlasil res soli (vrd. Gai II §§ 53, 54). Termin fundus tähendas kitsamas mõttes vaid maamajanduslikku põhimikku (Gai II, §42.- D.43.16.1.3. ja 6.), aga laiemas mõttes hõlmas ka ehitised. D.50.16.211.
- 12) D.41.1.7.10.-Gai II rerum cottidianarum: omne, quod inaedificatur, solo cedit.-D.20.1.29.2.-D.19.1.40.
- E. Clark, History of Roman Private Law, Vol. II, Cambridge 1914, lk. 555: Where they [the jurists] do

s e a d u s l i k u l t k i n n i s e i k s (res civiliter immobiles) ehk kinnisaşjuks õiguslikus mõttes (res iuris intellectu immobiles).¹⁶⁾

Asjad, mis oma loomu poolest kinnised, lasevad en-
nast liigitada kahte: 1) mille asukoht on üldse
muutmatu, näit. põllud, metsad, aiad jne. ja 2)
asjad, mille ümberpaigutus on võimalik, kuid seal-
juures kahjustub nende substants.

Res civiliter immobiles erinevad muist immo-
biilest selle poolest, et nad oma loomult on liiku-
vad, aga ex lege tunnistatakse kinniseiks. Selline
liikuva asja immobiilistamine esines hilisemas rooma
õiguses, kui vahe res mancipi ja res nec mancipi
vahel kadus ja tarvidus tõusis liikuvaid ja liiku-
matuid asju teravalt ja kindlapiiriliselte eraldada.
Tõenäone, et sellejuures kreeka mõjud kaasa aitasid.¹⁷⁾

---

use the distinction moveable and immoveable, they
mean by the latter land (solum) or what is lite-
rally attached to and goes with land.

Põhimiku juurde kuulub ka selle all- ja pealolev
ruum. D. 8. 4. 13. 1. - D. 39. 2. 26. - D. 39. 3. 1. 12. - D. 8. 2. 1 pr.,
9., 14., 15. - D. 8. 5. 8. 5. ja 14. 1. - D. 43. 24. 22. 4.

13) W i n d s c h e i d, Pandektenrecht I, lk. 380. -
Dernburg, Pandekten I, lk. 127.

14) D. 50. 16. 198. - J. 2. 3. 1. - D. 8. 4. 1 pr. Kuhu kuuluvad
ehistamata ja viljastamata krundid, pole allikais
otsustatud. Vt. Windscheid, ibidem, nota 4.

15) C z y h l a r z, Lehrbuch der Institutionen, lk. 77.

Asju peetakse seaduse põhjal vastu nende loomust kinnisasjaks kas silmas pidades nende õiguslikku toimet või siis teatud otstarvet taotelles. Viimasesse klassi kuuluvad pupillide ja minorite mobilia pretiosa, millised loetakse kinniseiks sellepärast, et nõnda saavutada nende **esemete** mainitud isikute kaudu võõrandamise keeldu.¹⁸⁾

Silmas pidades juriidilist momenti peetakse liikuv asi kinnisasjaks järgmisil juhtudel:

1) kui ta on kinnisasjaga tugevasti ühendatud ja looduse või kunsti läbi muudetud sellega nii koherentseks, et moodustab osa sellest. Puud ja taimed kokkukuuluvuse pärast põhimikuga loetakse selle osaks.¹⁹⁾ Samasugune kohesioon oleleb, kui vallasasi on jäänud teise asja sisse seevõrd kindlasti, et ta tervikut rikkumata pole eraldatav.²⁰⁾

16) G l ü c k, Commentar, § 173, lk. 519 jj. - Vrd. K ü b l e r, Res nob. und imm. i. studi in onore di P. Bonfante, vol. 2., lk. 349.

17) K ü b l e r, ib.

18) C. 5. 37. 22 pr.

19) D. 6. 1. 44. - D. 19. 1. 13. 10.

20) D. 19. I. 17. 3: Quae tabulae pictae pro tectorio includuntur itemque crustae marmoreae aedium sunt. Valge seina asemele (pro tectorio) sellesse müüritud maalid, samuti kui marmorplaadid seinas ei lase enast seina vigastamata eemaldada. Sellepärast on nad maha päraldised.

Tagajärg on ikka sama, kuigi kinnistatud asjad la-
sevad end eraldada ilma kahjuta, aga kinnistamine
on sündinud ühe põhimiku püsivaks tarvitamiseks,
näit. sissemüüritud katlad köögikoldel,²¹⁾ veini-
keldrisse kinnitatud suuremad vaadid²²⁾ (dolia in
horreis defossa) jne. Sedaliiki päraldisi nimetatak-
se vincta fixa.²³⁾

2) peetakse vallakuid juriidiliselt kinnikuiks,
kui nad mitte ainult pole määratud kinnisasja alati-
seks tarvituseks, vaid tõesti ka oma määratud kohal
lõpuni püsivad.²⁴⁾ Seadused arvavad siia kõik selle,
mis välditamatu krundi või peasja juures olema ja
sial jääma peab ja nõnda osa tervikust moodustab
(D.19.1.13.31.). Näit.maja võtmed, avatud kaevude
kaaned (opercula puteorum /l.17.§ 8.cit./), figuurid
fontäänidel, millest purskub vesi (Item constat si-
gilla, columnas quoque et personas, ex quorum rostris
aqua salire solet, villae esse / l.17.§9.eodem/) jne.

21) D.19.1.38.2: aenum lateribus circumstructum.

22) D.18.1.76 pr.

23) D.19.1.38.2. quae perpetui usus causa in aedificiis sunt, aedificii esse.

24) Siia kuulub l a b e o reegel D.19.1.17.7: ea quae
vero ad praesens, non esse aedificii.

Kuigi õiguskord keelab muuta asjade loomulikke omadusi, on niisiis ikkagi võimalik kohelda asju nõnda, nagu eviks nad teatud omadusi: liikuvaid asju liikumatuina ja vastupidi.²⁵⁾

Järgmisena puudutame küsimust, kuid võrd loetakse kehatud asjad rooma õiguses kinnikuks või vallakuks. Sageli olukorra sunnil peame kehatu asja kvalifitseerima mobiilina või immobiilina. Säärasel puhul otsustab mõnikord seaduse vastav säte. Tihti aga seda vahendit pole. Sel korral vajatakse tähele panna järgmisi reegleid:²⁶⁾

a) accessorium sequitur suum principale. Seega kõik oleneb sellest, kas kehatu asi on vallaku või kinniku päraldis. Peasja loomust kannab ka päraldisena esinev kehatu asi. Nii õigused, mis lasuvad põhimikul selle päraldisena, loetakse kinniku juurde ja lähevad üle ühes sellega jne.

b) kui asjaliste õiguste esemeks on kinnisasjad, peetakse need õigused kinnisasjaks, kui nende esemeks vallasasi, kuuluvad nad vallakute rühma;

---

25) K ü b l e r , Res mob. und imm., lk. 348. Mainitud juhtude loetelu CIC-sest vt. op. cit., lk. 350.

26) G l ü c k , Commentar, lk. 532, § 174.

c) isikulised õigused ja personaalsed hagid arvatakse vallasvara hulka.

Eristus res mobiles - res immobiles hakkab tähtsust omandama siis, kui res mancipi ja res nec mancipi vastastus oma mõtte minetab. Kui vastavaid termineid leiame CIC-ses tarvitatuna klassikaliste juristide poolt, siis on tegemist interpolatsioonega²⁷⁾ - vanemad juristid ei kasuta neid, vaid fundus, praedia, harvem moventia, mobilia. Asjade juriidilises käsitelus märkame siiski lahkuminekuid juba vanemas õiguses. Näib, et XII-tahvli seadus tunneb liikuvate ja liikumatute asjade vahet,²⁸⁾ kuigi ta ei ütle res immobiles (resp. res mobiles). Nii oli XII-tahvli seaduse²⁹⁾ järgi fundus'e usukapeerimiseks vaja 2 aastat, cetera res tarvis 1 aasta. Edasi käis interdictum uti possidetis vaid kruntide kohta, kuna liikuvate asjade jaoks anti

27) Pandektides on res immobiles peagu alati interpoleeritud. D. 41.3.23 pr.; 19.2.48.1.; 2.8.15 pr. etc. Ehtne võib olla D. 33.6.3.1., kus aga immobilis ei märgitse asjade kategooriat, ka mobilis on vaheti interpoleeritud, näit. D. 41.3.30.1. - Vt. K ü b l e r, Res mob. und imm., lk. 347 jj.

28) Id., Geschichte des römischen Rechts, Leipzig 1925, lk. 37

29) Tab. VI, 3; Gai II, 42.

interdictum utrubi, ainult kruntide suhtes kehtisid interd. quod vi aut clam, cautio damni infecti, nuntiatio novi operis; fundus dotalis oli abielumehe poolt võõrandamatu; kruntide suhtes furtum polnud võimalik.³⁰⁾

Loeteldud erivusile vaatamata ei tunnud klassikaline õigus res mobiles ja res immobiles vastastust, nagu rõhutab B o n f a n t e.³¹⁾ Õiguslikku vahet hakati tegema res mob. ja res immob. vahel alles keisrite ja praefectus praetorio reskriptides.³²⁾ Ja justiniaani õiguses uus klassifikatsioon asendab lõplikult endise (res mancipi - res nec mancipi).

30) K ü b l e r, Res mob. und imm., lk. 347. - E. C u q, Manuel des Institutions juridiques des Romains, Paris 1917, lk. 239.

31) B o n f a n t e, Corso, vol. 2., lk. 185 jj. - Vrd. K ü b l e r, loc. cit.

32) B o n f a n t e, op. cit., lk. 189.

Auhinnatöö

392140

1

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00603346 0